

Ouder worden

Over: ouder worden: Nolens, Voskuil

Over: vergeten: Mercier

Over: wijsheid: Alvarez, D'haen, Kopland, Matsier, Potok

Over: levenseinde: Brodsky, Valéry

Over: onvoltooid: Broch

Over: erotiek: Frijns

Buiten de ervaring zelf ouder te worden heb ik me uitvoerig verdiept in de vraag, of ouder worden iets met wijsheid te maken heeft. De mooiste tekst die ik hier over gevonden heb is die van Romano Guardini (1885-1968). Hij schrijft in 'Tijdperken des levens' over de ouderdom als de fase van de onthechting: 'Die 'onthechting' kunnen we in verband brengen met een groeiend besef van vergankelijkheid; er vindt een verandering plaats in de manier waarop gebeurtenissen worden beleefd. Niet dat er minder gebeurt of dat gebeurtenissen hun waarde verliezen, maar het beleven wordt anders. Er komt meer 'ruimte' voor bezinning en besef van relativering. Die fase van 'onthechting' kunnen we daarom ook 'de fase van de reflectie' noemen, een fase waarin men meer contemplatief is ingesteld dan voorheen, maar tegelijkertijd midden in het leven staat, afstand neemt en toch geëngageerd is, zich bezint en ook kan optreden, innerlijke rust verwerft en toch actief is' (Guardini R. 1957).

Al Alvarez (1929) - Niet wijzer, wel slimmer

Alvarez twijfelt aan de wijsheid van de ouderdom. Als je goed om je heen kijkt, zie je dat ook.

Een pijnlijk en vernederend proces

'Ik heb altijd mijn twijfel gehad aan de wijsheid van de ouderdom, waarvan ik weinig aanwezig heb gezien in mijn ouders of grootouders of de meeste van degenen die zogenaamd ouder en wijzer waren dan ik. Nu ik zelf oud ben, weet ik dat mijn twijfel terecht was. Je wordt niet wijzer met de jaren, je wordt alleen maar slimmer, cynischer, ontgoochelder, minder gauw te vernachelen. Misschien is dat allemaal wel een soort van wijsheid, maar ik ervaar dat niet zozeer mentaal als wel fysiek – minder waar het mijn steeds zwakkere geest betreft dan mijn steeds zwakkere lichaam en het energieverlies dat ermee gepaard gaat. Het is een pijnlijk en vernederend proces- 'oud worden is niet voor mietjes', zei de Hollywoodster Bette Davis, maar het heeft zijn voordelen' (Alvarez A. 2005, 16-17).

Hermann Broch (1886-1951) - Onvoltooid

Vergilius denkt na over de onvoltooidheid van het leven.

'Ik ben nu niet ontmoedigd over alles wat ik niet heb aangekund, wat niemand aankan...neen, ik overzie mijn leven en ik zie wat daarin onaf is.' 'Daarmee moet je je verzoenen...in elk mensenleven schuilt een rest van onafheid, van wat ongedaan bleef: dat lot hebben wij allen te dragen.' (Broch H. 1989, 205, 326)

Joseph Brodsky (1940-1996) - Geschiedenis

Brodsky ziet een uitnodiging om een lezing te houden over geschiedenis als een aanduiding, dat hij een gevorderde leeftijd heeft bereikt, waarin je je eigen geschiedenis beter ziet.

Waarneembaar levenseinde

'Ik had nooit gedacht dat ik nog eens een lezing over geschiedenis zou houden. Maar als concessie aan mijn leeftijd is het schijnbaar onvermijdelijk. De uitnodiging daartoe lijkt te worden ingegeven niet zozeer door de waarde van wat de spreker denkt als wel door

zijn waarneembare levenseinde. 'Hij is geschiedenis', zo wordt geringschattend gezegd over iemand die heeft afgedaan en naarmate het ogenblik nadert waarop men die status verwerft, wordt men – soms ook in eigen ogen – een wijze. Immers, het zijn de doden – zowel de grote geschiedschrijvers als hun onderwerpen – aan wie we het begrip 'geschiedenis' te danken hebben. Met andere woorden, hoe dichter men zijn eigen toekomst – dat wil zeggen het graf- nadert, hoe scherper men de geschiedenis ziet' (Brodsky J. 1992).

Christine D'haen (1923--2009) = Doorgronden

Bij het ouder worden de vragen steeds talrijker, de wereld steeds onbegrijpelijker.

Meer vragen

'Hij zegt: als ik nog ouder mag worden, zal ik nog goed worden. Toch heeft ze eigenlijk niets van de wereld gekend of begrepen. Alleen de vragen zijn steeds rijker, ingewikkelder, uitgebreider, dieper, vollediger, oneindiger, geworden; de antwoorden verbluffender, onbegrijpelijker' (D'haen C. 2004, 535).

Beseffen, doorgronden

'Het is alsof alles, wat ik gehad heb nog allemaal moet komen, nu echt, goed, gekend, begrepen, verzoend, gezien. Op het einde van ons leven is alles toekomst. Wat we beleefd hebben is ons overkomen. Nu zouden we willen, beseffen, doorgronden' (D'haen C. 2004, 662)

Frans Frijns (1931) - Erotiek van het ouder worden

Volgens Frijns is het leven uiteindelijk een verloren zaak. Dit besef opent een grote mate van vrijheid van leven.

De erotiek van de ouderdom

'De erotiek van de ouderdom heeft twee kanten. De ene kant zit al enigszins opgesloten in het oordeel. Het maakt duidelijk, dat de levensopdracht onvervulbaar is: het leven zal uiteindelijk een verloren zaak zijn. De enige mogelijkheid om te overleven is dit definitieve onvermogen te accepteren. Welke dichter zei ook weer dat hij wanhopig had gesmacht het zelfverlies te wagen? Er was toch ook de bijbeltekst, die zegt dat het leven zich alleen laat vinden door wie het durft te verliezen. Het lijkt te gaan om een negatieve of pessimistische levenshouding. Toch is het tegendeel waar. Ze speel in op wat voor ieder, en voor ouderen op steeds kortere termijn, in het verschiet ligt. Uiteindelijk zullen we alles kwijt raken: bezit, prestige, vrienden, dierbaren, gezondheid, leven. Wie zich losmaakt van al deze zaken, verwerft zich het privilege van de vrijheid en daarmee komt de andere kant van de erotiek van de ouderdom naar voren. Men hoeft niets meer te behouden, niets te verwerven, niets zeker te stellen. Men hoeft zich niet waar te maken, niemand naar de ogen te zien. Men hoeft niet bij de tijd te zijn, zich niet te houden aan mode of trend, de publieke opinie niet te volgen. Zo ontstaat een ruimte, waarin zich ongekende mogelijkheden aandienen. Ongemeten zijn de kansen. Eros is een anarchist en avonturier. Hij mag de gevestigde orde graag onderuithalen. Hij beleeft er plezier aan de spot te drijven met alles waar mensen aan hechten. Hij zaait twijfel en sticht verwarring. Hij houdt van het onverwachte en ongewisse, is steeds op zoek naar het vreemde en andere. Hij is tegelijk de inspiratie achter het zelfverlies en de drijfveer achter het verlangen naar het onbekende. Hij doet bedenken dat niets en

niemand op ons zit te wachten, dat we volkomen overbodig zijn. Hij pijnigt, beangstigt en maakt wanhopig.. Hij is ook de verbeterde drift om te leven, om door te gaan, zonder nodig te zijn. Hij is moed, sterkte en hartstocht. Hij is de tegelijk seksuele en spirituele, wellustige en ascetische kracht, die vanuit het perspectief van de dood het leven intensificeert. Hij is niet te doven liefde voor het leven.

Verwachting en verheldering

Wat de erotiek van de ouderdom me verder nog aanbiedt is: verwachting, verheldering en niet weten. Ouder wordend raken we steeds meer in de rol van de verliezer. Alles loopt tenslotte uit op mislukking. Denken noch doen zijn in staat de zin van het leven te vinden. Deze ervaringen wettigen de conclusie: de zin van het leven wordt niet verhelderd door werken, maar door ondergaan, niet door actief, maar door passief zijn, niet door streven, maar door verwachten. Ouder worden zal gaan betekenen alle zinnen open zetten: kijken, luisteren, tasten, proeven, voelen. Men ontwikkelt een 'instinct' voor de verborgen tekenen, die 'verliefdheden' doen ontstaan. 'Ik kom alleen steeds zintuigen te kort, daar mij bij voortdurend bericht wordt', zegt Ida Gerhardt in het gedicht 'Signalen' (Frijns F. 1993, 77-78).

Rutger Kopland (1934-2012) - Een wereld zonder mij

Kopland is er van overtuigd, dat de wereld zich niets van ons aantrekt en onverstoort haar gang gaat.

'Ik zie het nu terug in een museum, op een reproductie en ik ben daar niet. Het ligt daar vergeten te zijn. Het zijn wij die de dingen achterlaten, maar wij zijn het zelf die worden achtergelaten door de dingen, om met T.van Deel te spreken. Het raadselachtige van het verhaal is de scherpte waarmee ik beseft dat de wereld mij vergeet' [...]

'De wereld is er zonder mij, en ik vang daar al een glimp van op' (Kopland R. 1996, 67, 167).

Nicolaas Matsier (1945) - Bladerend door het leven

Als men wijsheid aan het ouder worden toeschrijft, dan verwacht men dat diegenen wijs zijn, die het leven al doorbladerend hebben overschouwd en in bewondering hebben omgekeken. Misschien hebben zij een glimp van de zin of de onzin van het leven opgevangen.

'Grote delen van de rest van je leven, zou je misschien wel bladerend kunnen doorbrengen. Bladeren, dat geeft glimpen te zien, doorkijkjes, tranches de vie, zo terloops, gedetailleerd, lukraak dat het soms de adem in je keel doet stokken. Je voelt het begin van een heel groot begrip - dat je goddank niet hoeft te vervolgen tot in zijn verste uithoeken [...].

Bladeren is beter dan lezen. Het komt in de buurt van het beoefenen van de vederlichte wijsbegeerte, die de kunst van het vliedende leven is, de enige die werkelijk telt' (Matsier N. 1994, 139)

Pascal Mercier (1944) - Het grote vergeten

Gregorius, de hoofdpersoon uit de roman 'De Nachttrein naar Lissabon' zoekt naar een bepaald woord uit Homerus, dat maar niet wil komen.

'En toen, plotseling, vlamde paniek in hem (= Gregorius) op. Was dat vergeten het begin van iets? Een eerste, heel klein eilandje van het grote vergeten? Zou het groter worden en zouden er andere eilandjes aan toegevoegd worden? We zijn het losse gesteente van het vergeten, had Prado ergens geschreven. En als er nu een lawine van los gesteente op hem neerdaalde en de kostbare woorden met zich mee sleurde?' (Mercier P. 2006, 364).

Leonard Nolens (1947) - Niets doen in alle simpelheid

De juiste keuze is geen keuze te maken. Dat besef dringt bij het ouder worden pas goed door.

De juiste keuze

'Naarmate je ouder wordt, besef je meer en meer dat je de juiste keuze hebt gemaakt, namelijk geen. Je hebt je niet zoals de meesten gebonden aan een baan, een gezin; je hebt altijd geprobeerd op elk moment van je dagen de droom zijn plaats te laten, je niet te laten verleiden om iets te doén. Iets van zelfverzekerdheid of trots is je deel als je ziet hoevelen van je leeftijdgenoten hun aandacht twintig jaar hebben gericht op geld, bezit, gezin, bekendheid, aanzien, en nu, bijna veertig, constateren dat ze geen eigen leven hebben geleid' (Nolens L. 1994, 93).

Verouderen

'Als je ouder wordt raakt je gehecht aan simpele, heldere vormen en duidelijke expressies. Als je jong bent en vol energie, dan wil je ingewikkelde composities maken. Als je ouder wordt, zie je steeds meer dat veel complexiteit overbodig is, niet strikt noodzakelijk..' (Nolens L. 1995, 92).

Verjaren

'Verjaren, ouder worden ervaar ik toch meestal als een verheldering. Ik ben het voorlopig niet eens met hen die beweren dat alles even donker en moeilijk blijft. Er ontstaat in je leven zoiets als een intrinsieke logica – zeker wanneer je dat leven ook nog eens zwart op wit hebt uitgetekend – waarvan je weliswaar de gevangene bent, maar die je tevens de coördinaten aanreikt waarbinnen de leegte van de toekomst vorm kan krijgen. Het is lastig maar ook plezierig een zelfgemaakt verleden te bezitten. Je kunt de hand leggen op iets dat niet meer helemaal van jou alleen is, iets dat gaat behoren tot het verleden en de toekomst van anderen. Laatst las ik ergens dat ernst niets anders is dan van het leven mijn leven te maken. Dat probeer ik. Pas dan kan ik het doorgeven' (Nolens L. 1995, 127-128).

Chaim Potok (1929-2002) - Geen coherente vertelling

Bij het ouder worden wordt het leven steeds onsamenhangender.

'Het is een mooie, coherente vertelling met een begin, een midden en een eind en die voert je mee door de rest van de roman. Maar zo is het leven niet. En hoe meer ik het onderzoek, hoe minder ik die coherente verhalen op kan schrijven. Ik zoek naar proza en naar een manier om toch te kunnen weergeven wat voor soort onderzoek mij bezighoudt. Het leven is niet keurig netjes geordend en naarmate ik ouder word, wordt het minder samenhangend' (Potok C. 1992)

Paul Valéry (1871-1945) - Bestaan in fragmenten

Valéry is een intrigerend, maar moeilijk te begrijpen schrijver. Hij schetst van de ene kant het beeld van een voltooid leven, waarin de kring van gevoelens zich sluiten en van de andere kant een leven, bestaande uit een optelsom van fragmenten. Dat is de blik van de anderen, die ons in bepaalde omstandigheden zien, terwijl dat veranderlijke momenten zijn.

Wat we geworden zijn

'Ik ben geneigd te geloven dat een mens die erg lang zou leven aan het einde van zijn omzwervingen, mits zijn denken actief genoeg bleef, de kring van zijn gevoelens zou

hebben gesloten en dat hij tenslotte voltooid zou kunnen sterven, na alles vereerd en verbrand, verbrand en vereerd te hebben wat dat, in de sfeer van zijn kennis verdiende. Ik concludeer daaruit dat wij doorgaans niets anders zien, en zelf zijn, dan fragmenten van bestaan en dat ons geleefde leven niet de volledige symmetrische capaciteit opvult van wat we zouden kunnen voelen en begrijpen. En dat we, dientengevolge, wanneer we iemand zijn voorkeuren, zijn opinies, zijn overtuigingen of zijn verloocheningen aanrekenen, slechts een willekeurig aspect van hem benadrukken, namelijk dat wat door de omstandigheden tot op dat moment werd belicht en dat, wat men er ook van vindt, niet anders dan veranderlijk is en kan zijn – het moet dat zelfs zijn, om de eenvoudige reden dat het bestaan heeft. Deze ‘voldoende reden’ is essentieel: de geest kan zich, voorzover hij zuiver geest is, absoluut niet herhalen. Wat zich herhaalt is al geen geest meer: dat is als het ware zijn materiaal; het is geworden wat onze eerste eigenhandige pogingen toen we leerden schrijven geworden zijn’ (Valéry P. 1987, 178-179)..

De moeder van Nicolien (J.J.Voskuil. 1926-2009)

‘Oud worden is niet erg, maar je moet wel dezelfde blijven’ (Voskuil J. 1999, 124,130).